

Vätskebalans – en fysiologisk bakgrund

eller

Vatten, elektrolyter och protoner

Tryggve Nevéus
Bosönseminariet
oktober -14

Input

Fett

Socker

Protein

**Lagringsbar
energiform**

**Snabbt tillgänglig
energiform**

**Bygger upp allt
möjligt**

Input

Vatten

Salter

Syre

**Behövs för att
allt annat ska ha
något att flyta
runt i**

**Intracellulär och
extracellulär miljö**

**Behövs för
metabolismen**

Vad händer i kroppen?

Metabolism

Bildar energi, CO₂, H⁺, vatten...

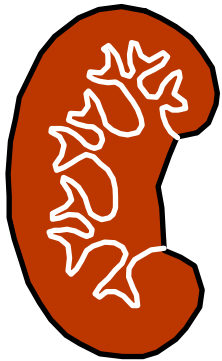
Uppbyggnad av vävnader

Omsättning av vävnader

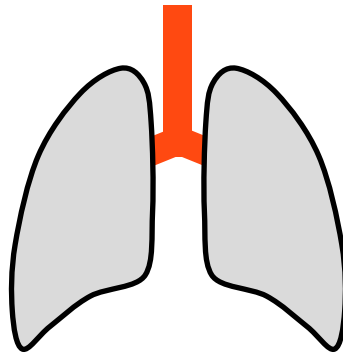
Bildar/frisätter N mm

Output

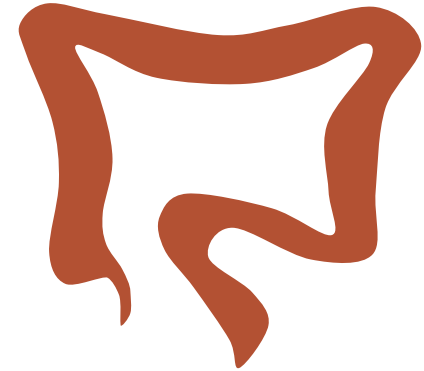
Det som blev över och/eller det som är skadligt (N, CO₂, H⁺, bajs)

H₂O   H⁺   N
Na   K

CO₂

Fibrer
Ca

Men sockret och fett tenderar att bli kvar, båda som fett...

Vatten

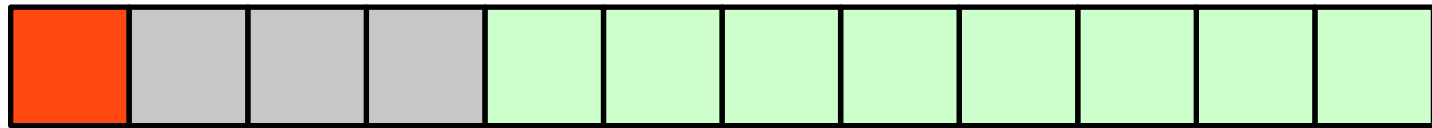
Tas upp oralt

Utsöndras via njurarna, lungorna och huden

Normal urinproduktion $\approx 1 \text{ L/m}^2/\text{d}$

Normal perspiratio insensibilis $\approx 0,5 \text{ L/m}^2/\text{d}$

Regleras via njurarna

Intravaskulärt

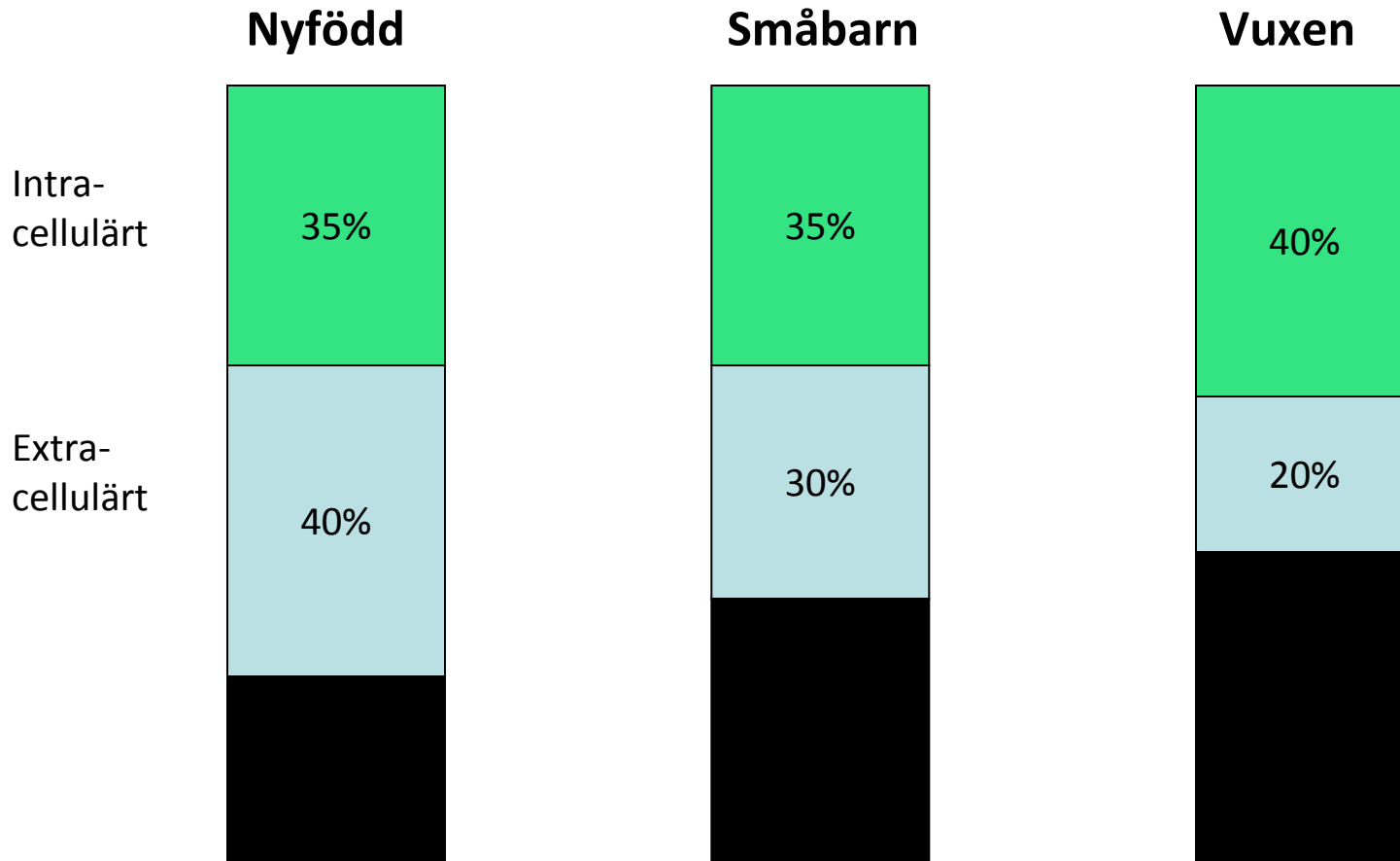
Interstitiellt

Extracellulärt

Intracellulärt

Kroppens vatteninnehåll genom åldrarna

Natrium

Tas upp oralt

Utsöndras via njurarna

Regleras via njurarna

Den huvudsakliga extracellulära katjonen

$sOsm \approx 2 \times [Na]$

Dagligt Na-behov ca 2-3 mmol/kg

Hos nyfödda 2-3 ggr högre

Västdiet överskrider kraftigt behovet

Kalium

Tas upp oralt

Utsöndras via njurarna

Regleras via njurarna

Lika mycket K som Na i kroppen

98% intracellulärt, fr a i muskulaturen

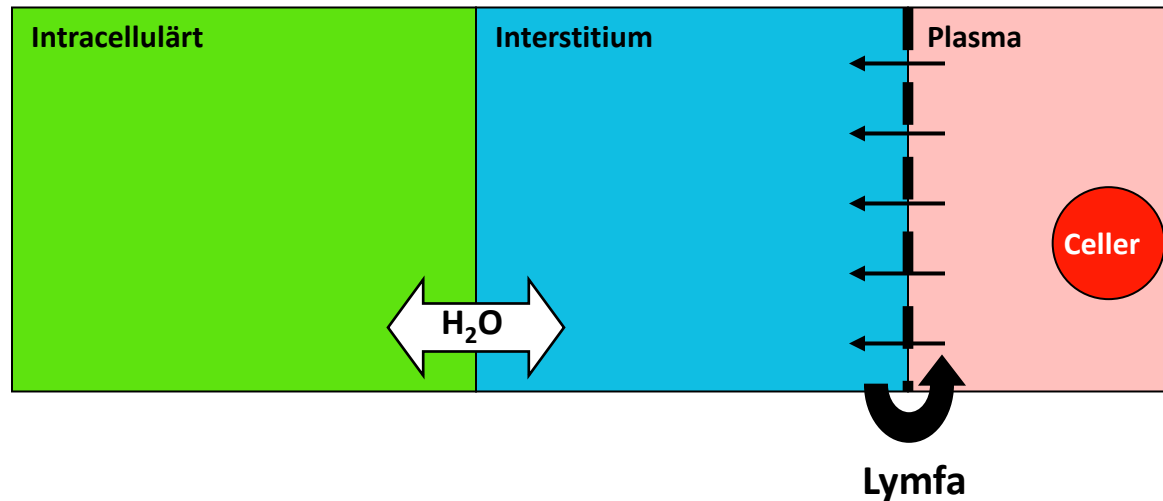

Cellmembranet

Släpper fritt igenom vatten, men för joner krävs särskilda kanaler

Kapillärmembranet

Släpper fritt igenom allt utom stora molekyler (albumin)

NaKATPas – ”natriumkaliumpumpen”

Sitter i cellmembranet

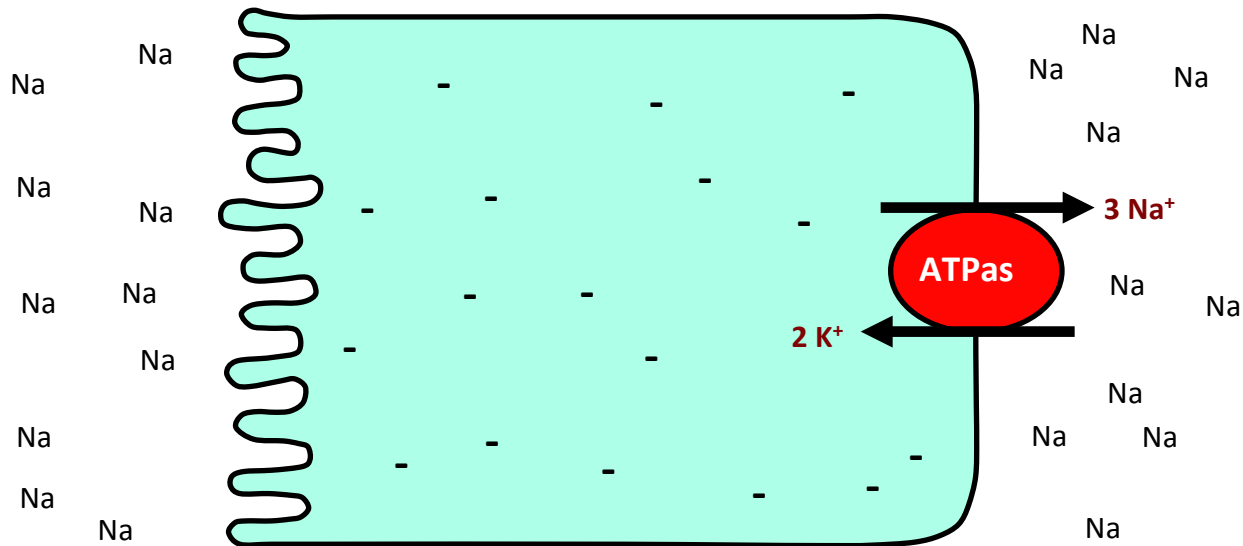
Pumpar ut 3 Na⁺ och in 2 K⁺

Orsaken till att K⁺ är vanligast IC och Na⁺ EC

Orsakar negativ potential IC

Energikrävande (ATP)

Driver indirekt en massa transporter över cellmembranet

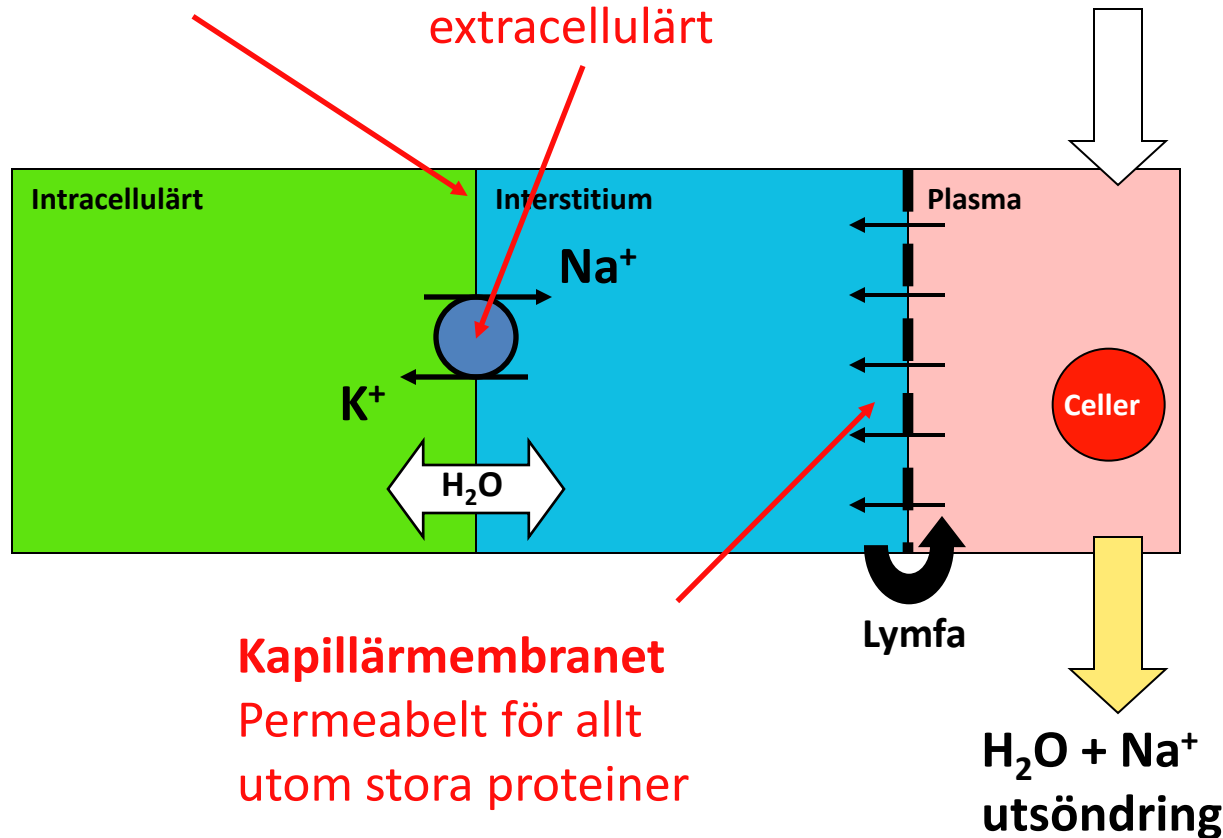

Intracellulärt-extracellulärt

Cellmembranet
Permeabelt för
vatten och små
joner

Na/K-pumpen
Ser till att K dominerar
intracellulärt och Na
extracellulärt

**H₂O + Na⁺
intag**

Kväve

Tas upp oralt i form av protein

Utsöndras via njurarna

Regleras via njurarna

Kräldjur

Fiskar

Fåglar

Kan göra sig av med kväve via hud, gälar eller kloak

Däggdjur

Måste göra sig av med kvävet via njurarna

Måste därför upprätthålla en basal filtration oavsett hydrering

Har därför utvecklat tubulära mekanismer för att behålla vatten

Syror och baser

Syra = protongivare

Bas = protonmottagare

Koldioxid bildas i metabolismen

Det blir surt

Konc av H^+ normalt ca 1/1 000 000 av [Na]

Syra bildas också via proteinmetabolismen och benbildningen

Syra buffras intra- och extracellulärt

Lungorna vädrar ut CO_2

Njurarna utsöndrar H^+ eller HCO_3^-

Vattenregleringen

(ganska) Separat från Na-regleringen, eftersom...

...olika hormoner (mm) är involverade

Avgör cellernas storlek, eftersom...

...elektrolyterna passerar kapillärmembranet fritt

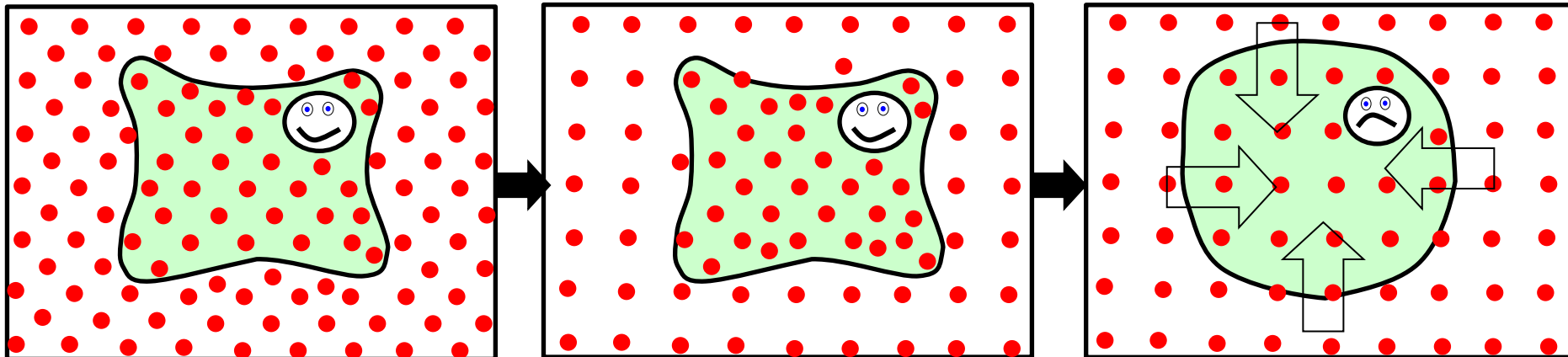
...elektrolyterna *inte* fritt passerar cellmembranet

...vatten fritt passerar cellmembranet

Bedöms mha blod- och urinprover

Fr a osmolaliteten o Na

pNa regleras av vattenbalansen, inte Na-balansen

Vattenbalansens huvudaktörer

Osmoreceptorerna i hjärnan

Sitter i det circumventrikulära organet, utanför BBB

Känner av cellstorleken

Volymsreceptorerna i de centrala kärlen

Känner av volymen i den centrala cirkulationen

Vasopressin

Utsöndras från hypothalamus via neurohypofysen

Svarar på signaler från receptorerna. Volym > osmo

Tröskel: Osmolalitet 275-290 mOsm

Andra stimuli: illamående, stress, hypoglukemi etc

Törst

Svarar på receptorerna

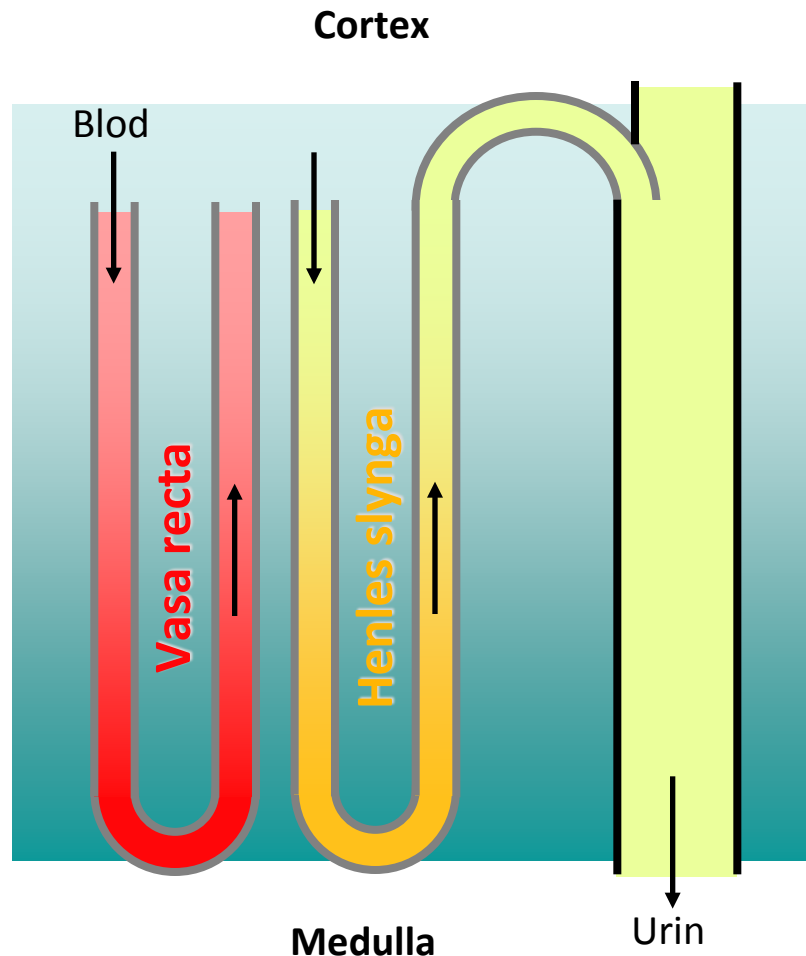
Tröskel: Osmolalitet $\approx$ 295 mOsm

Njurarna

Svarar på vasopressin

Njurens roll i vattenbalansen

Vändande,
permeabla
blodkärl och
tubuli gör
medulla
högkon-
centrerad

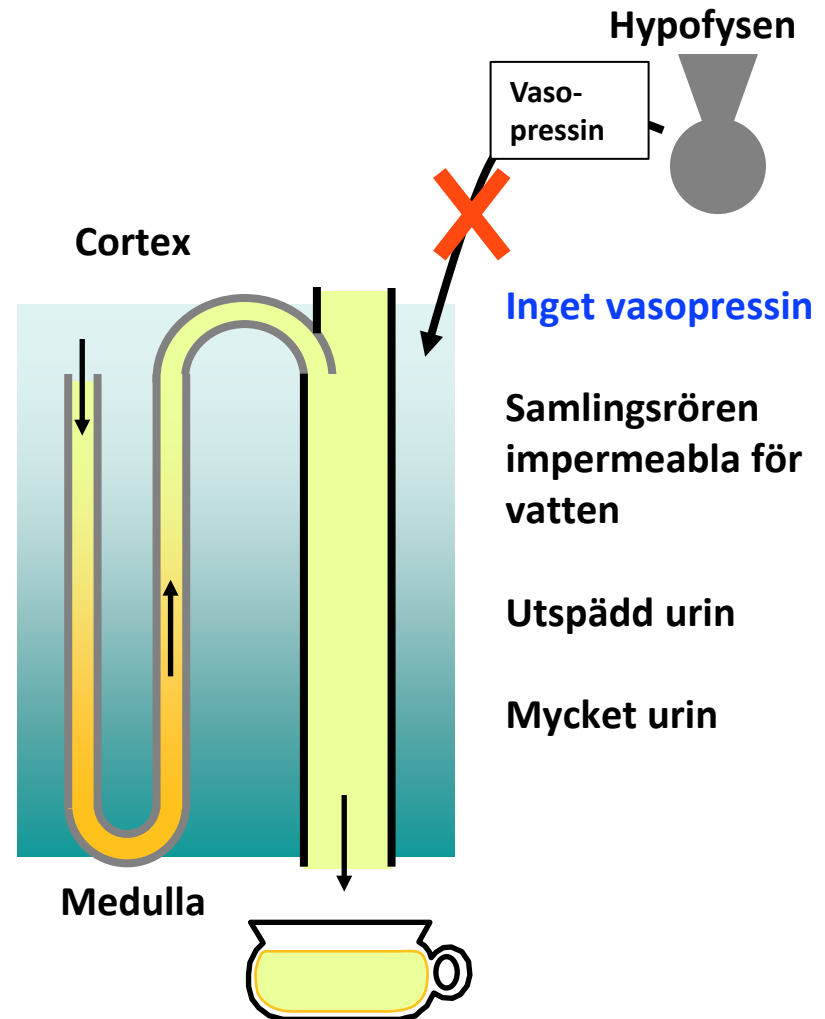
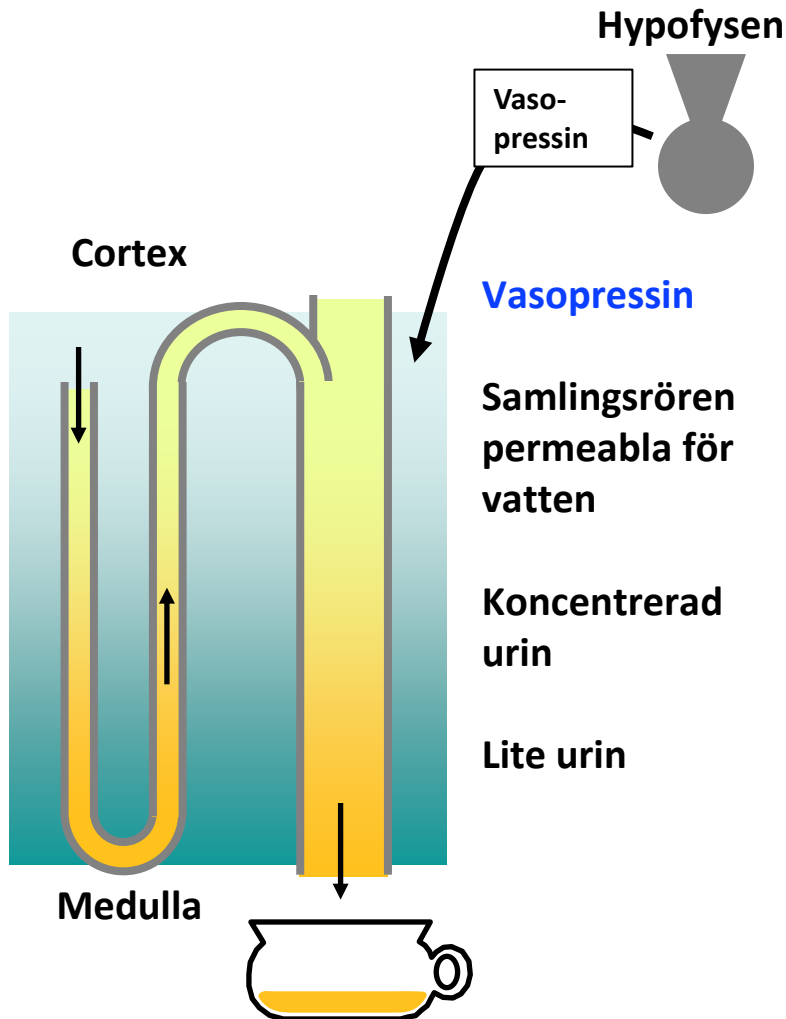

Den höga
osmolaliteten
i medulla
beror på hög
konc av Na
och urea

Därför dålig renal
koncentrations-
förmåga vid
proteinbrist

Njurens roll i vattenbalansen

Natriumregleringen

(ganska) Separat från vattenregleringen, eftersom...

...olika hormoner (mm) är involverade

Avgör det extracellulära rummets storlek, eftersom...

...elektrolyterna passerar kapillärmembranet fritt

...elektrolyterna *inte* fritt passerar cellmembranet

...Na är den huvudsakliga extracellulära katjonen

...vatten fritt passerar cellmembranet

Bedöms kliniskt

Kapillär återfyllnad snabbaste sättet

Det finns inget bra blodprov!

pNa säger inte mycket om Na-balansen

”Dehydrering” handlar oftare om brist på Na än på H₂O

Natriumbalansens huvudaktörer

Volymsreceptorerna i höger förmak och carotisbågen

Känner av den intrathorakala blodvolymen

Renin-angiotensin-aldosteronsystemet (RAAS)

Svarar på signaler från njurarna och ger Na-resorption

Atrienatriuretisk peptid (ANP)

Svarar på receptorerna och ger natriures

Sympaticus

Svarar på receptorerna och ger Na-resorption

Lokala "hormoner"; prostaglandiner, NO, bradykininer etc

Kan lokalt motverka eller skydda från effekter av övriga aktörer

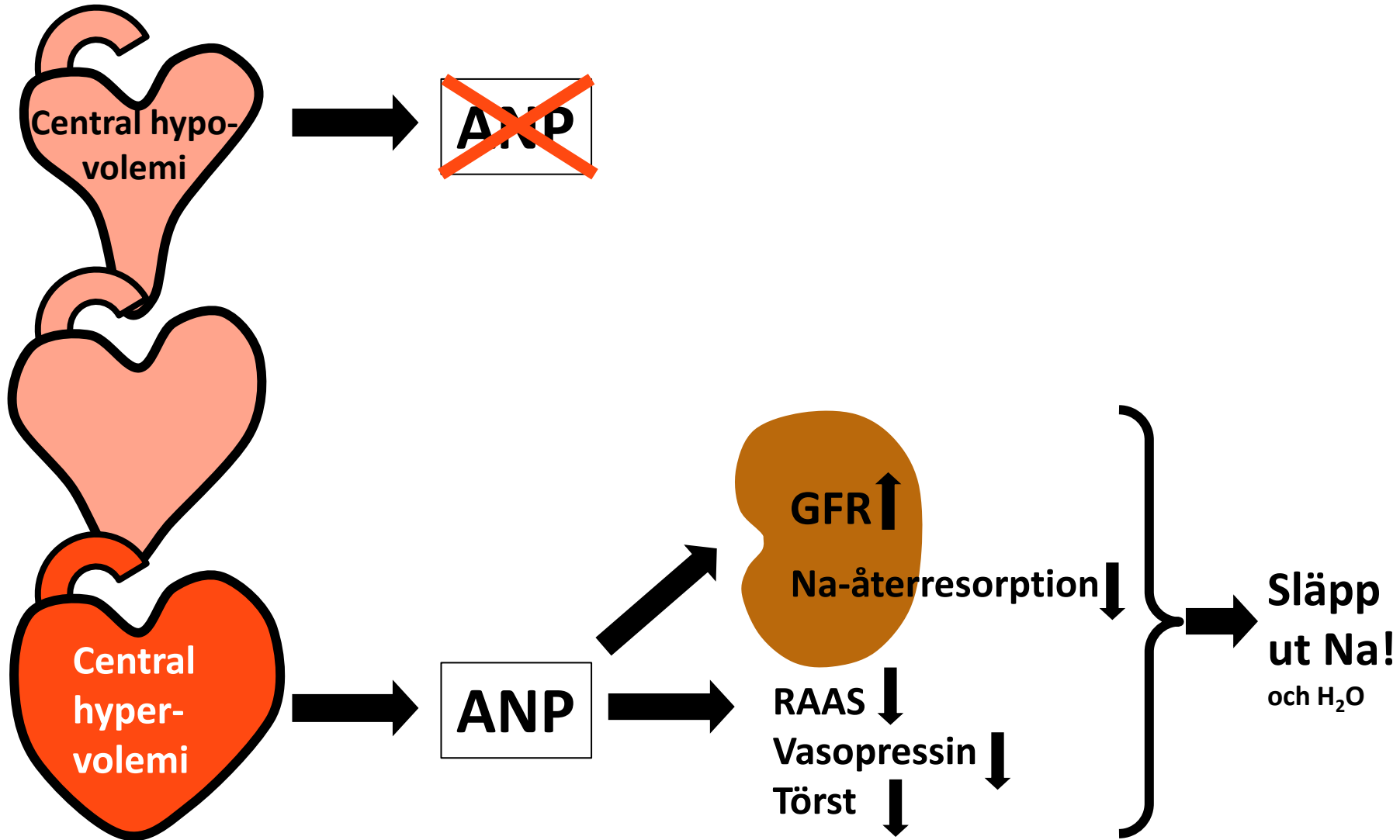
Njurarna

Macula densa känner av perfusionstrycket och Na-flödet

Juxtaglomerulära apparaten utsöndrar renin

Distala nefronet svarar på aldosteron

Atrienatriuretiska peptiden

ReninAngiotensinAldosteronSystemet

Finns i en massa olika organ
och har olika feedbackågar

Renin

Utsöndras av JG-cellerna

Reagerar på perfusionstrycket i glomeruli

Reagerar på NaCl-flödet i distala tubuli

Ger angiotensinstegring

Angiotensin Converting Enzyme (ACE)

Aktiverar angiotensin

Det finns två sorter med motsatt effekt

Angiotensin

Uppstår från angiotensinogen som svar på renin

Ger perifer vasokonstriktion

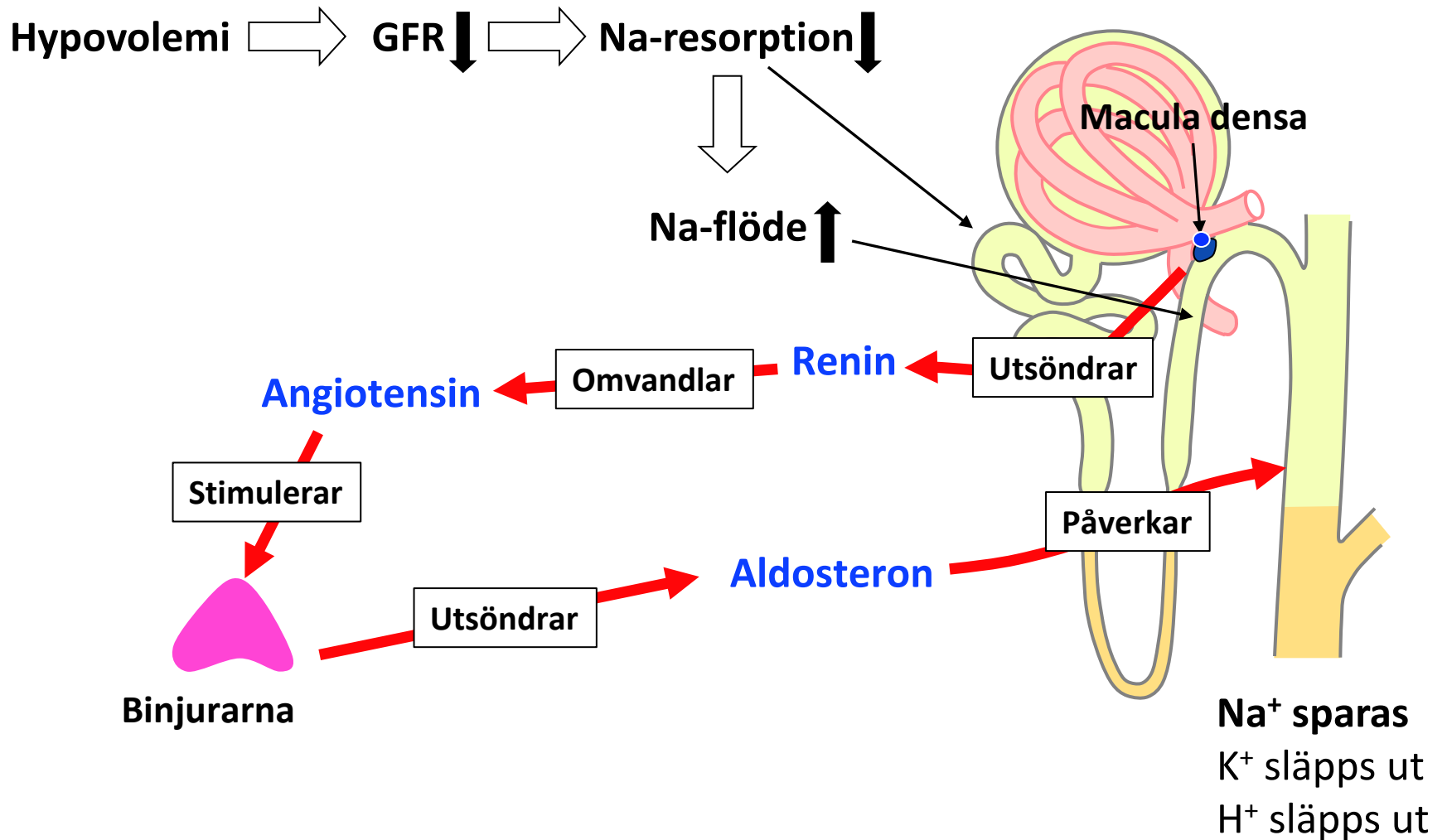
Ger aldosteronstegring

Aldosteron

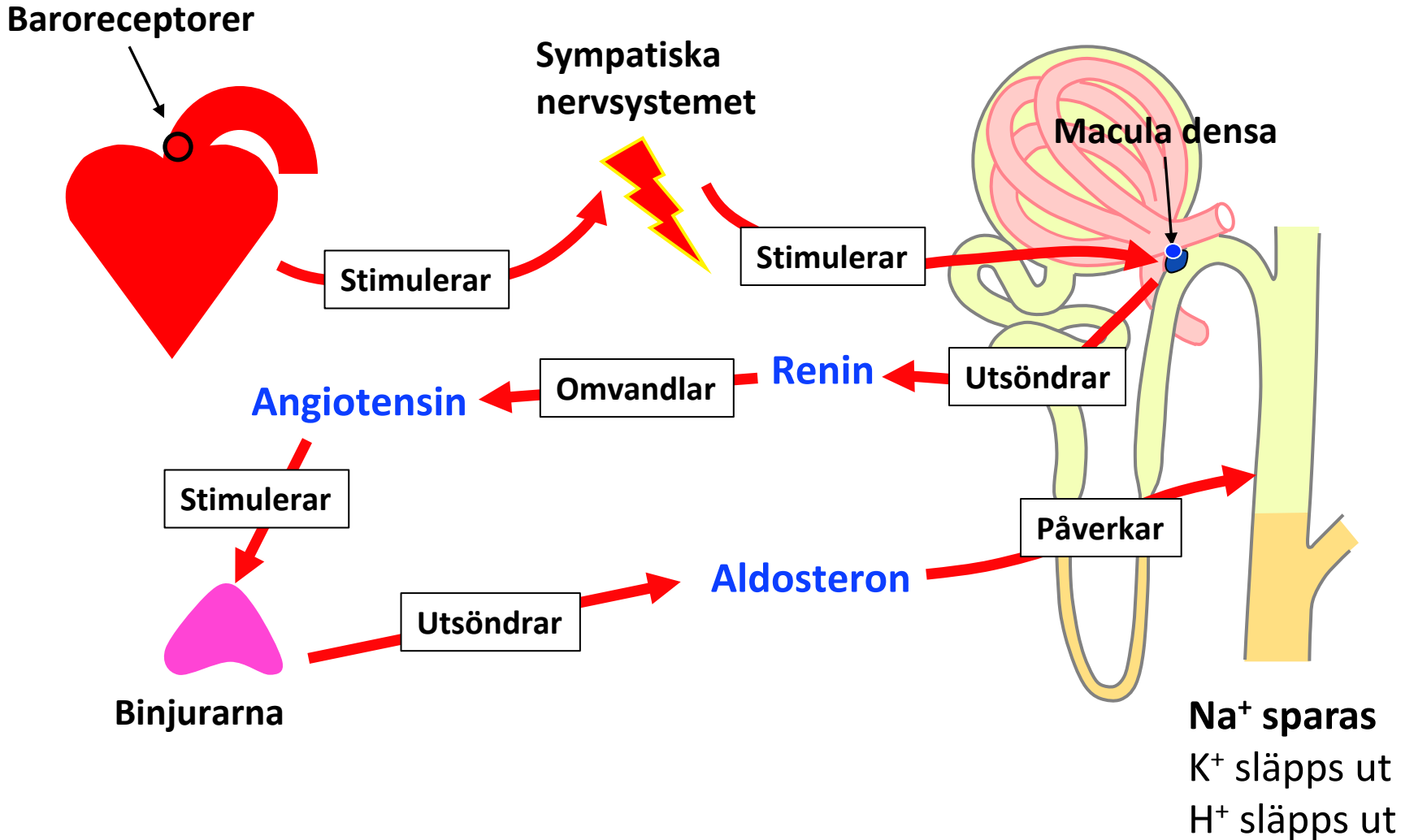
Stimuleras av fr a angiotensin och K^+

Får njuren att behålla Na^+ och kissa ut K^+ och H^+

ReninAngiotensinAldosteronSystemet

Sympaticus

Lokala aktörer i Na-regleringen

Utsöndras av njuren

Agerar i njuren

Skyddar njuren från systemiska effekter av hormoner

Har störst roll i patologiska tillstånd

Prostaglandiner ger GFR-stegring och natriures

Bradykininer ger natriures

NO ger vasodilatation och GFR-stegring

Cytokiner uppreglerar NO

Kaliumregleringen

Upptag oralt (förstås)

Utsöndring via njurarna (och lite tarmen)

Reglering via njurarna (och lite tarmen)

Går långsammare än Na-regleringen

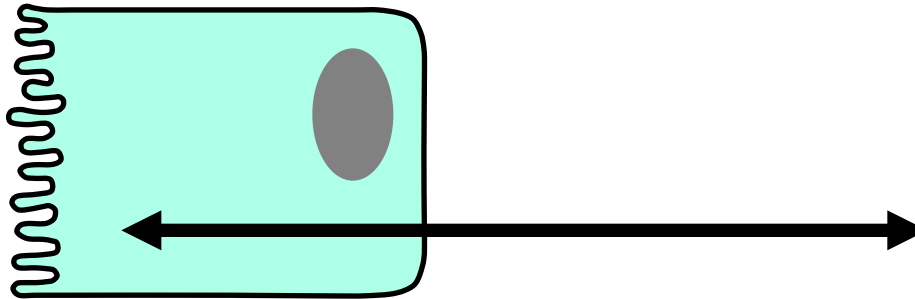
Bedöms via blodprover (och EKG)

Den *interna* kaliumregleringen

K^+ läcker hela tiden ut ur cellerna (genom särskilda kanaler)

K^+ pumpas hela tiden in i cellerna (genom NaKATPas)

Insulin och betaadrenerga receptorer stimulerar NaKATPaset

Driver K **in** i cellen

Insulin

Aldosteron

Katekolaminer

Beta-agonister

Kräkningar

Driver K **ut** ur cellen

Ansträngning

Metabol oorganisk acidosis
(När H^+ går in går K^+ ut)

Vävnadsskada, hemolys

Diabetes

Kaliumregleringens huvudaktörer

Aldosteron

Viktigaste hormonet i K-balansen

Får njurarna att släppa ut K^+

Får cellerna att släppa in K^+

Insulin

Får cellerna att släppa in K^+

Syrabasbalansen

Acidos driver K^+ ut ur cellerna

Aldosteron har effekter på både K^+ och H^+

Vatten- och NaCl-flödet i distala nefronet

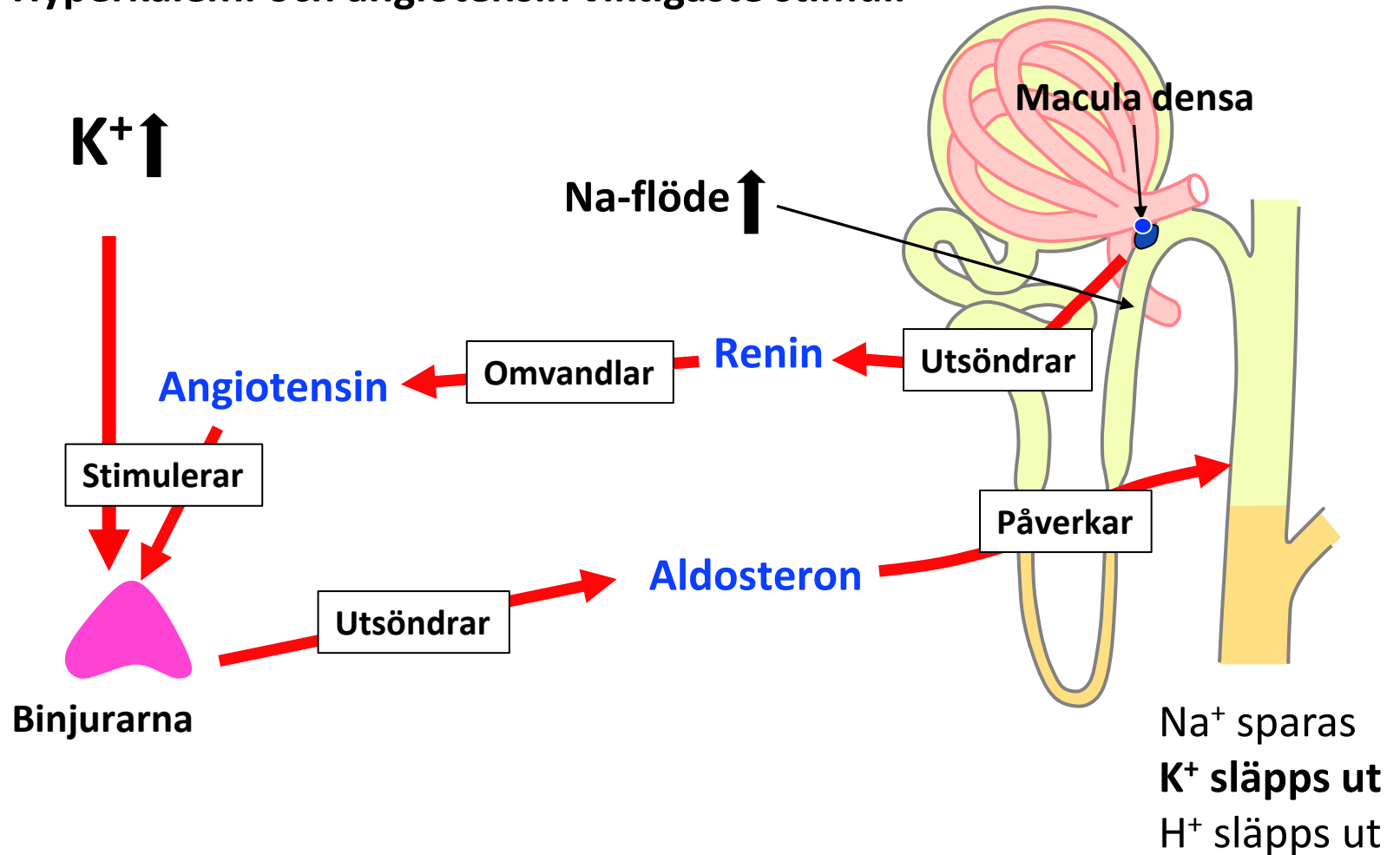
Högt flöde får njuren att släppa ut K^+

Dieten

Påverkar uttrycket av K-kanalerna i distala nefronet

Aldosteronets roll i njuren

Aldosteron krävs för normal K-utsöndring i njurarna
Hyperkalemi och angiotensin viktigaste stimuli

Syrabasregleringen

Syra (H^+) bildas hela tiden i och med metabolismen och benbildningen

Hjärnan och lungorna reglerar pCO_2
via arteriella kemoreceptorer

Njuren utsöndrar H^+ eller HCO_3^-
Interna mekanismer och aldosteron

Buffringsmekanismer

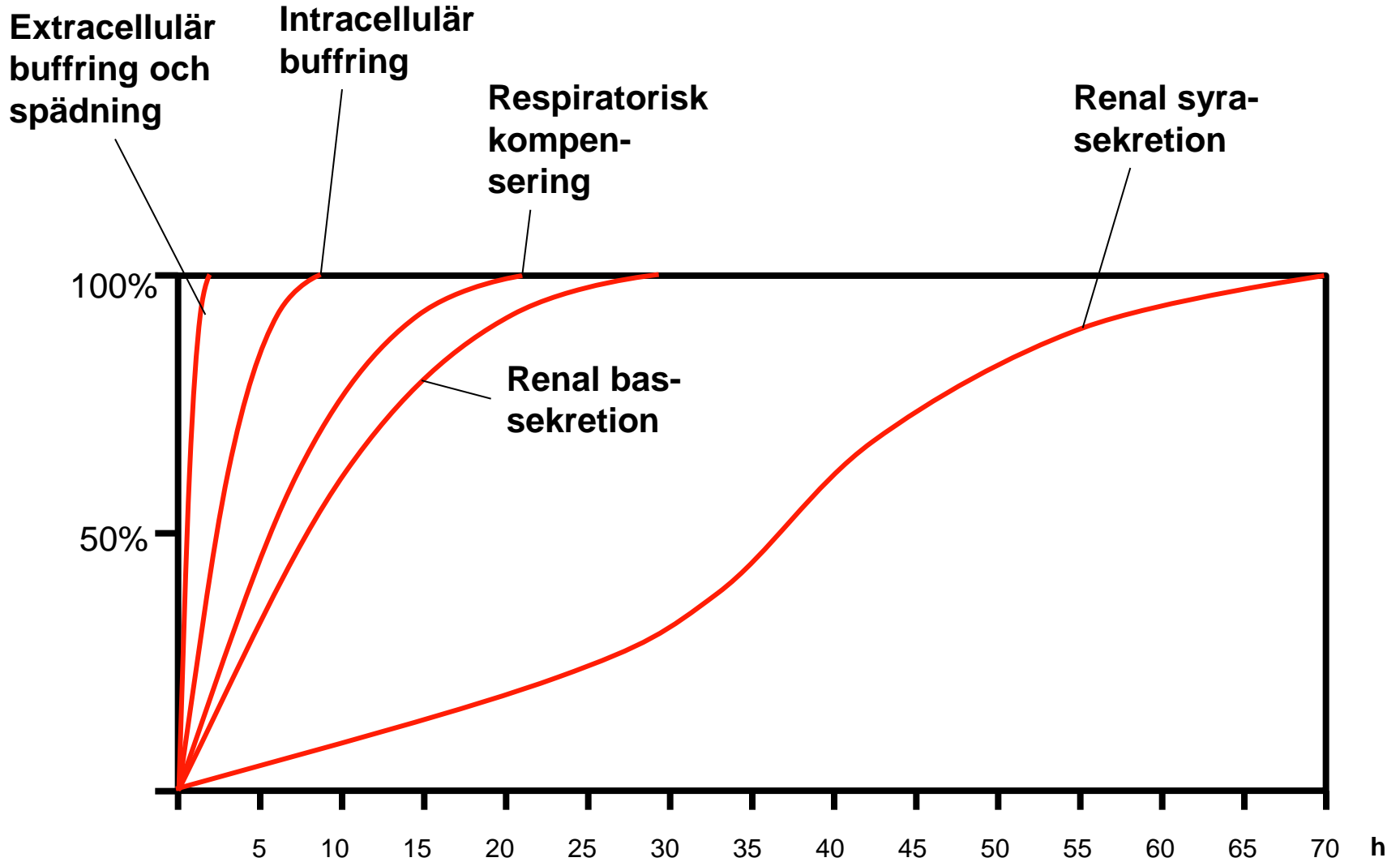
Spädning

Extracellulära (från CO_2 - HCO_3^-)

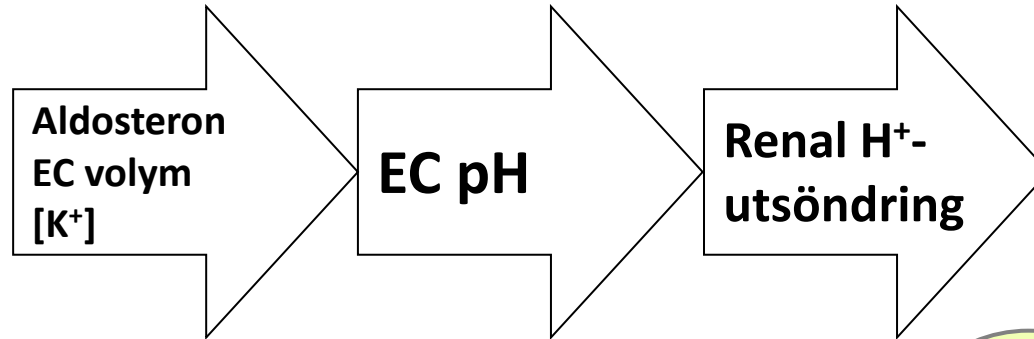
Benedbrytning

Intracellulära (byte H^+ mot Na^+ och K^+)

Tidsförloppen

Njurens roll

Glomerulus

Bikarbonat filtreras

Proximala tubuli

Bikarbonatet resorberas (oftast allt)

Påverkas av pH

NH_3^- bildas av glutamat och släpps ut i lumen

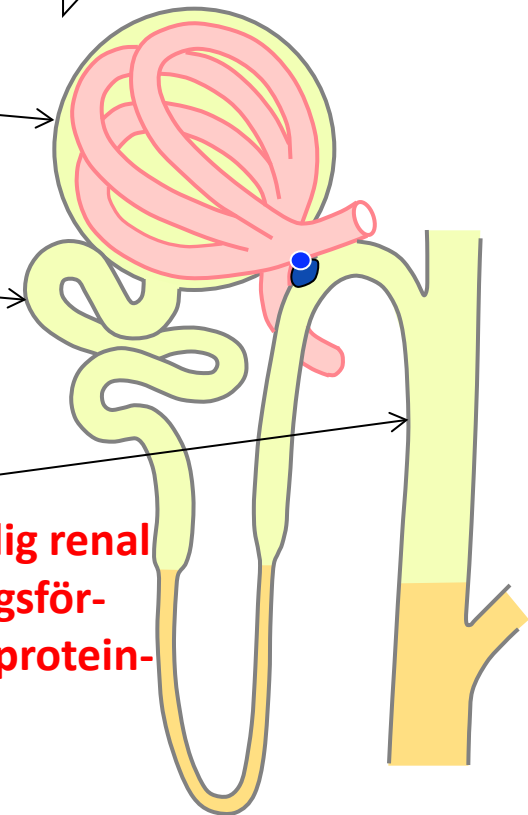
Distala tubuli

H^+ utsöndras i utbyte mot K^+

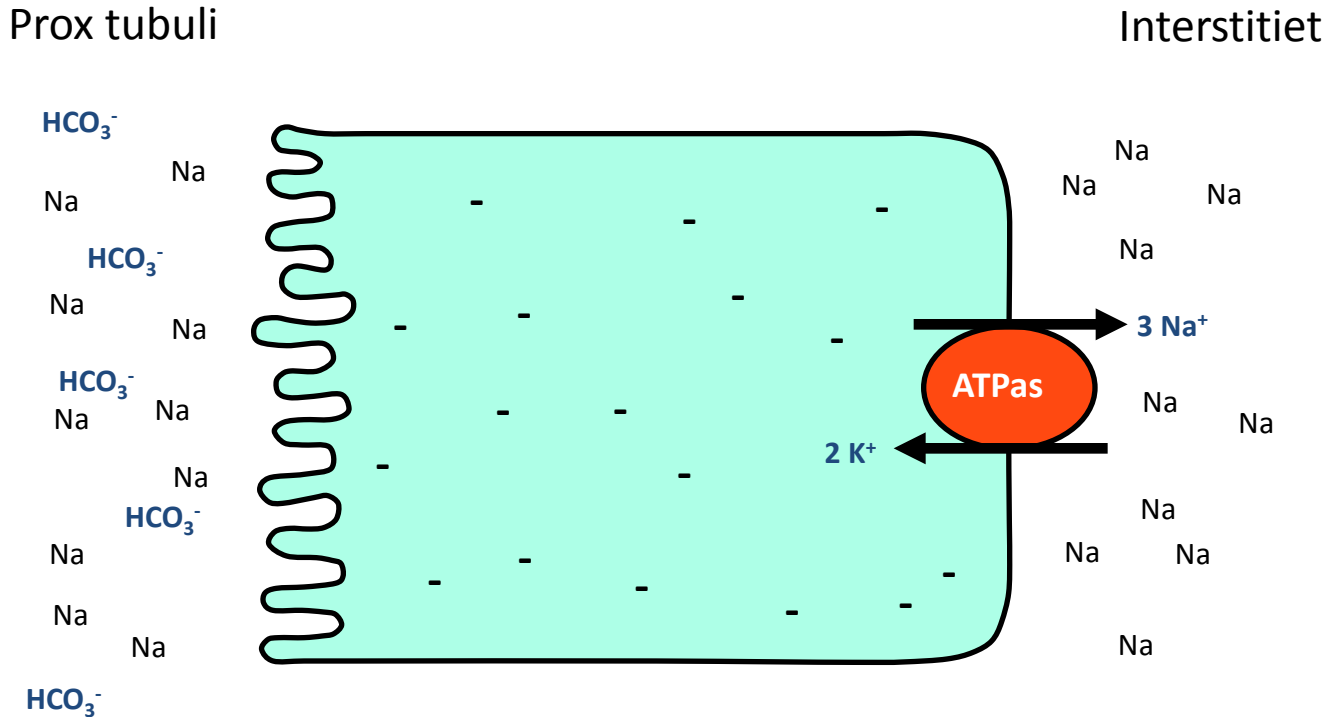
Beroende av samtidigt Na -upptag

H^+ kombineras med NH_3^- och kissas ut

**Därför dålig renal
surgörningsför-
måga vid protein-
brist**

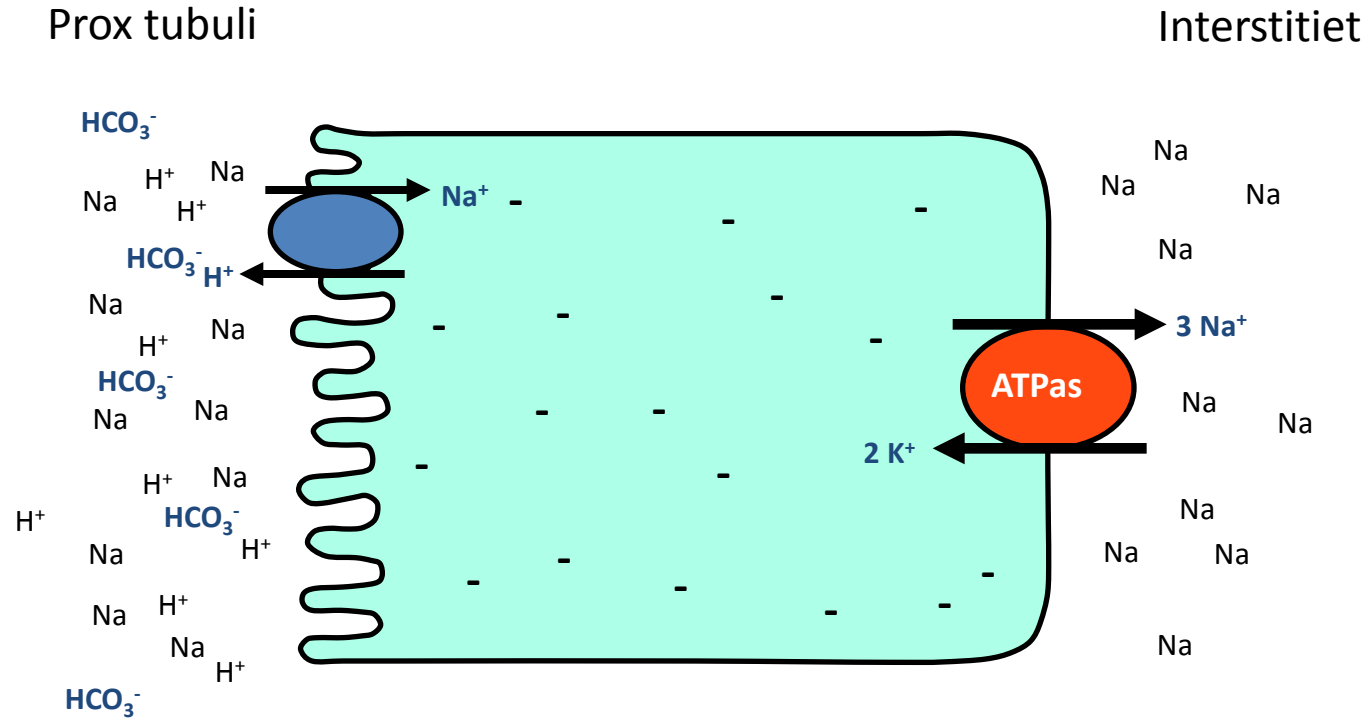
Vad händer egentligen i proximala tubuli?

**Grundförutsättningen för resten av de tubulära funktionerna:
NaKATPas gör, genom aktiv, ATP-förbrukande transport så att
tubuluscellen är negativt laddad och har ett underskott av Na jämfört
med omgivningen**

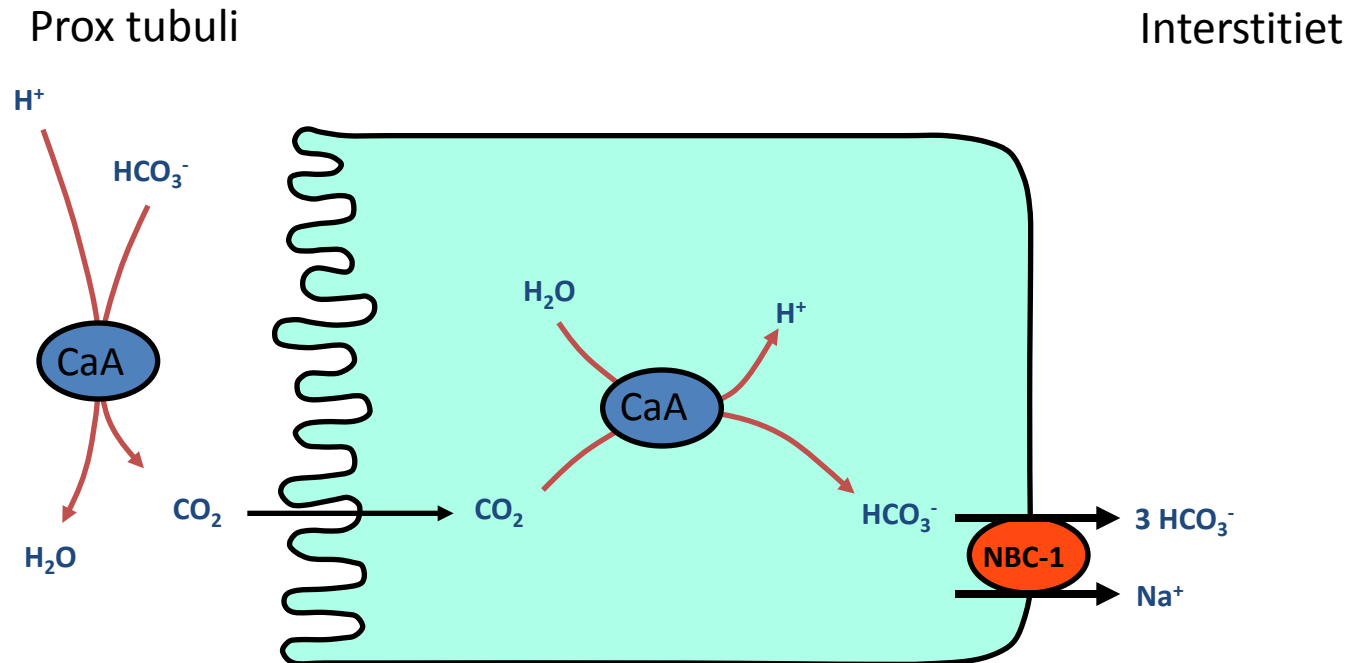

Vad händer egentligen i proximala tubuli?

Na-gradienten utnyttjas för passiv uttransport av H⁺ i utbyte mot intransport av Na⁺

Vad händer egentligen i proximala tubuli?

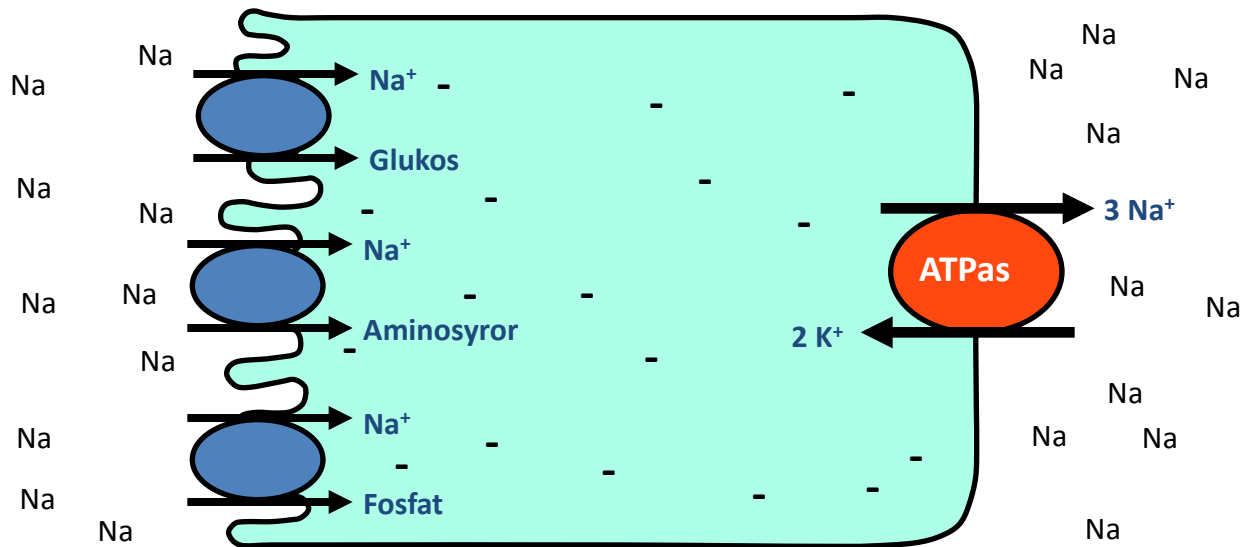

Bikarbonaten i tubuli buffrar, med hjälp av lumbinalt karboniskt anhydras, H^+ till koldioxid och vatten. Koldioxiden diffunderar åter in i proximala cellen, där karboniskt anhydras genomdriver den motsatta reaktionen. En del av den bildade bikarbonaten transporteras ut i blodbanan, tillsammans med Na, för att buffra H^+ där. **Nettoresultatet:** Vi har reabsorberat bikarbonat och Na. NaKATPaset är det enda som kräver energi

Vad händer egentligen i proximala tubuli?

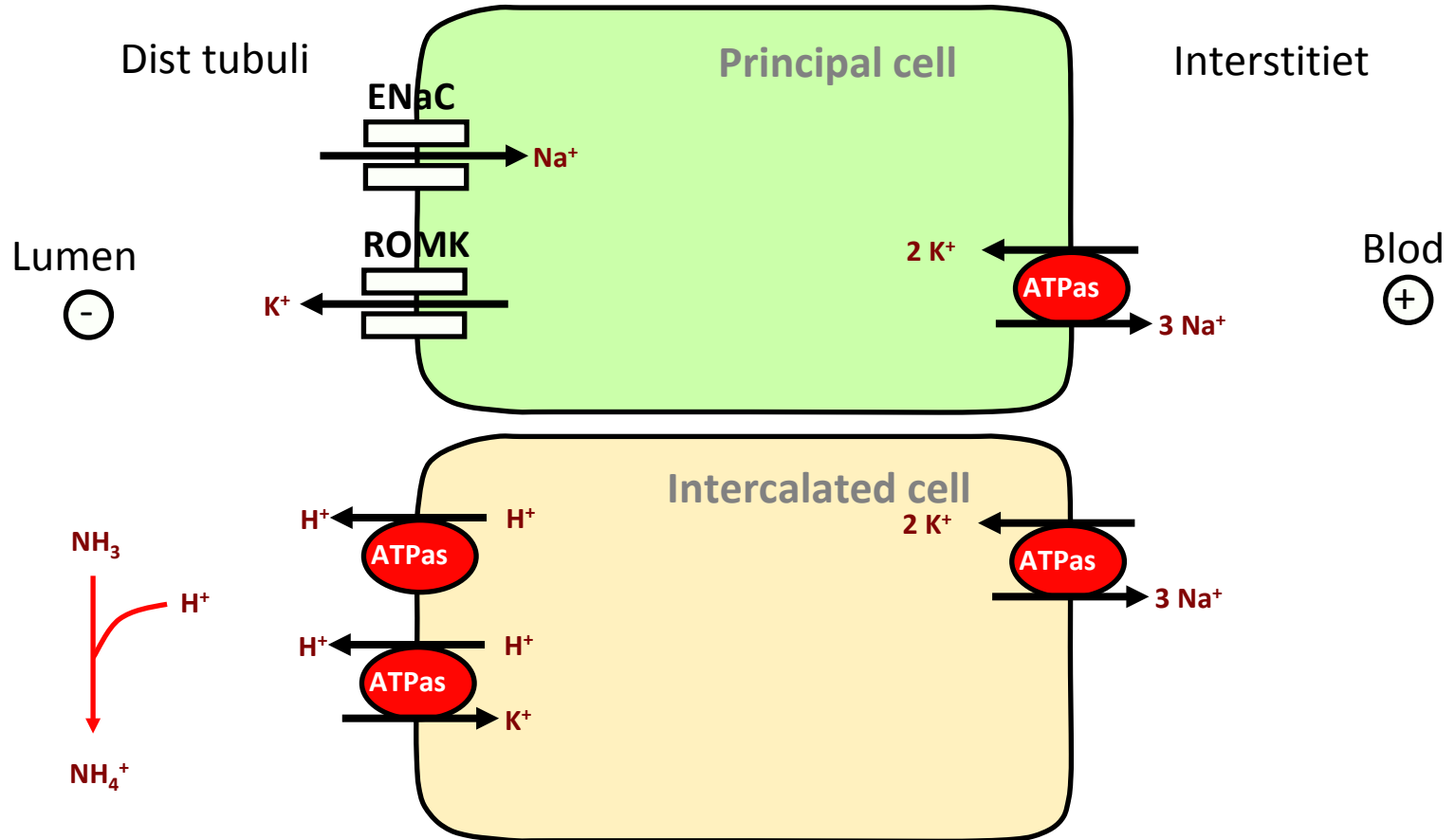
Prox tubuli

Interstitiet

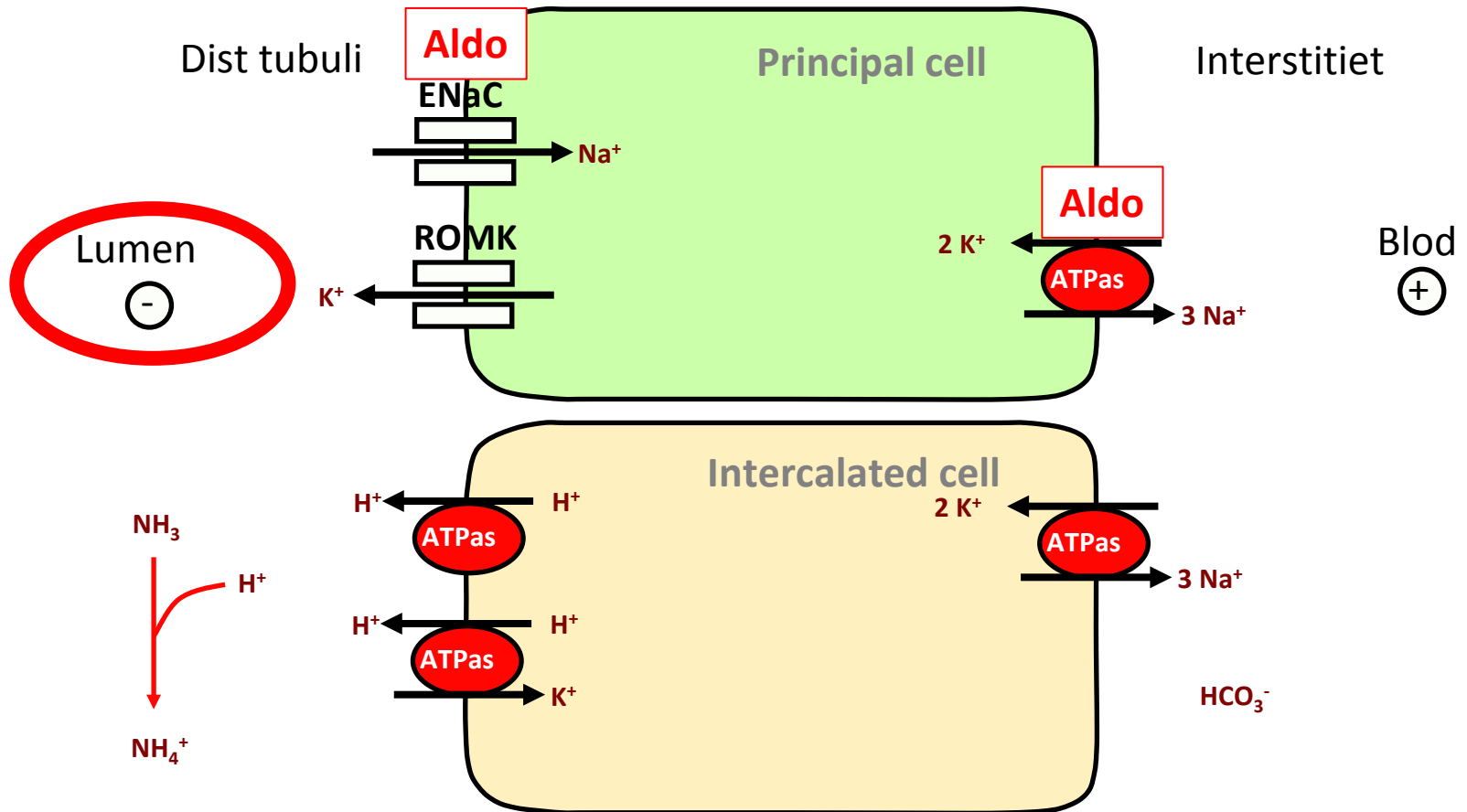

Na-gradienten används för diverse andra passiva transporter också

Vad händer egentligen i distala tubuli?

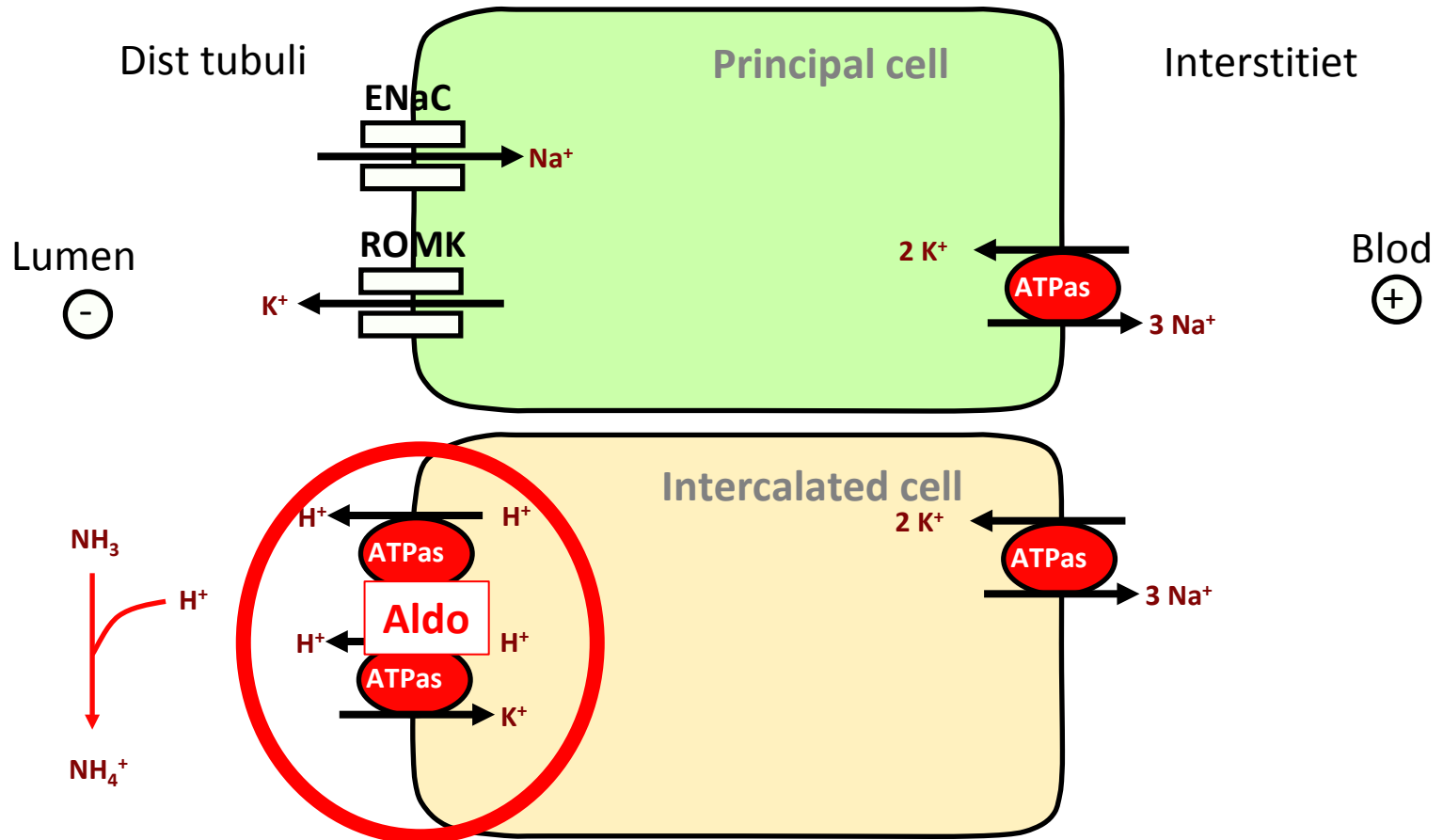

Vad händer egentligen i distala tubuli?

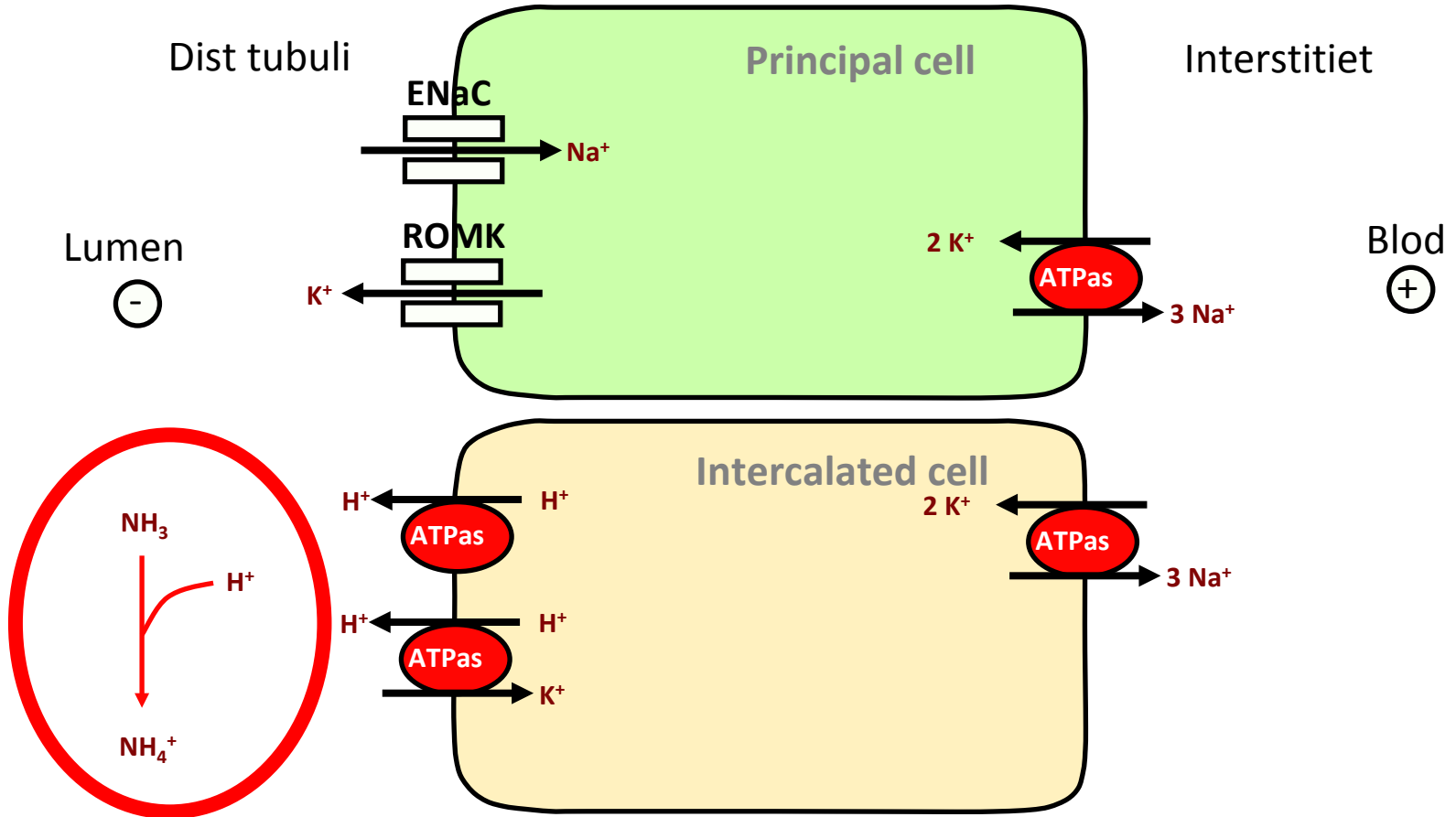
1: Aldosteron stimulerar ENaC och NaKATPas. Na tas upp ur urinen i utbyte mot K, men mer Na tas upp än K släpps ut. Urinen blir negativt laddad

Vad händer egentligen i distala tubuli?

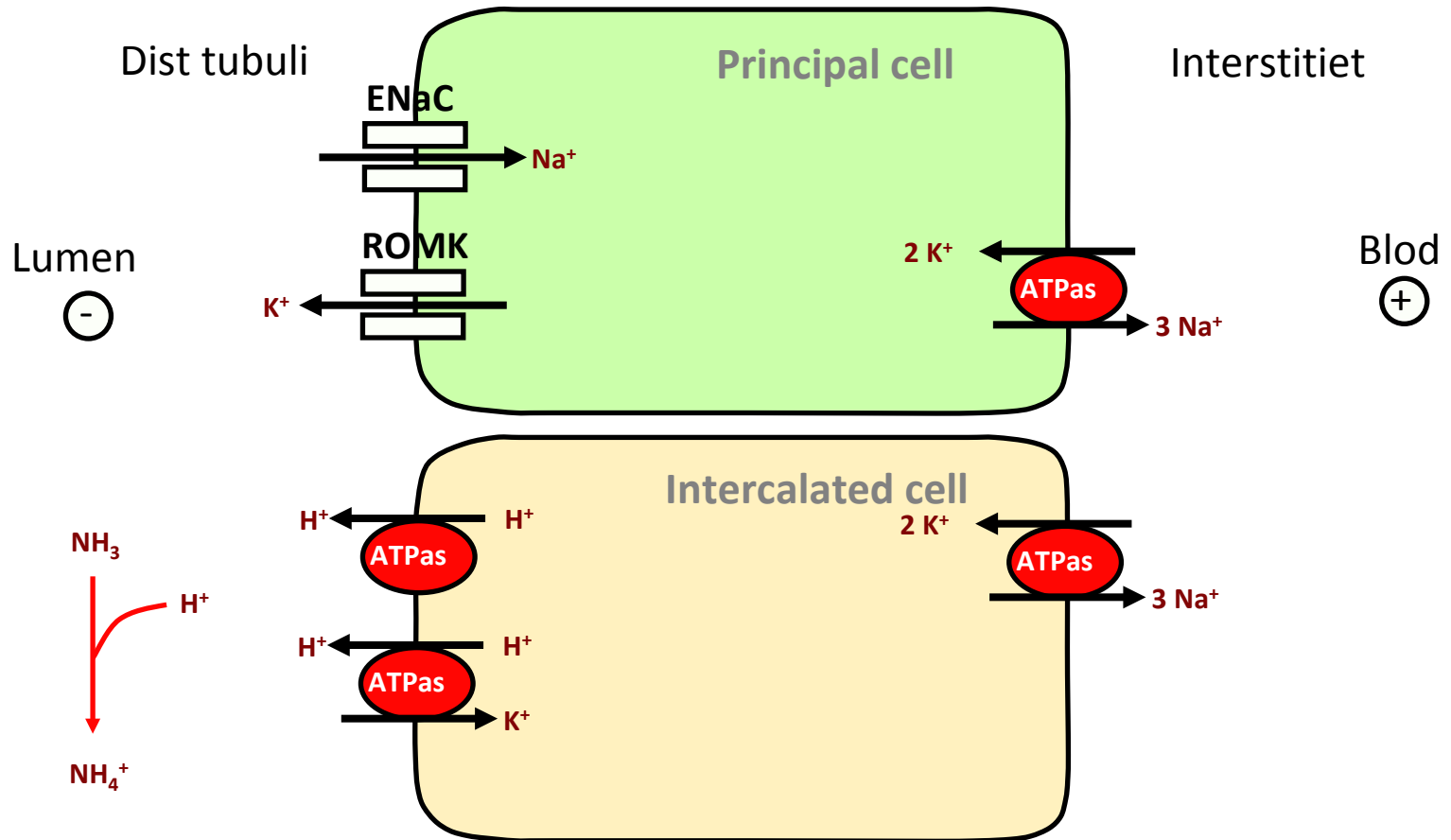
2: Den negativa laddningen underlättar aktiv uttransport av H^+ ut i lumen. Den understöds också av aldosteron

Vad händer egentligen i distala tubuli?

3: H^+ i lumen kombineras med (bl a) ammoniak och kissas ut

Vad händer egentligen i distala tubuli?

Nettoresultatet: en H^+ förloras ut i urinen

Hur allting hänger ihop

